

at până în 2016, deși, în continuă scadență, ca număr de străzi redenumite. În acest răstimp orașul s-a dezvoltat, au apărut 120 de străzi noi, cu nume noi.

Referințe:

1. CHIȘINĂU: Bulevarde, străzi, piețe, parcuri: ghid encicl. Bibl. Municipală „B.P. Hasdeu” coordonator L. Kulikovski. – Chișinău: 2017. 342 p.
2. COLESNIC, Iurie. Sfatul Țării: enciclopedie. Chișinău: Museum, 1998. 352 p.
3. COLESNIC, Iurie. Generația Unirii. Chișinău: Museum; București: Fundația Culturală Română, 2004. 544 p.
4. Istoria Basarabiei de la începuturi până în 1998 / Fundația Culturală „Onisifor și Octavian Ghibu”. Editat de Florin Rotaru. – București: Semne, 1998. 372 p.
5. BRĂTIANU, I.C. Moldova și frontierele sale istorice. Editat de Florin Rotaru. - București: Semne, 1995. 117 p.
6. Basarabia română: antologie/ ediție îngrijită, note și comentarii de Florin Rotaru. București: Semne, 1996. 554 p.
7. IORGA, N. Istoria relațiilor române. Antologie. Ediție îngrijită și note de Florin Rotaru; trad. Anca Verjinski. București: Semne, 1995. 294 p.
8. ȚIGLEA, Adrian. Cultură și mentalități în epoca Marii Uniri. O perspectivă asupra modernității românești. Bibl. Județeană „Duiliu Zamfirescu”, Vrancea. Buzău: Editgraph, 2018. 396 p.

IMAGINEA TV ÎN PAGINA SCRISĂ

*Dr. conf. univ. Violeta TIPA,
cercetător științific*

Rezumat

Studiul reflectă evoluția TV moldovenești prin prisma criticii din presa timpului, și, în mod special, de pe paginile săptămânalelor Cultura Moldovei (1958-1965) și Cultura (1965-1970), ce au ținut în vizorul lor evenimentele culturale ale timpului, inclusiv articole, recenzii, reflecții pe marginea emisiunilor televizate, care azi ne prezintă o imagine mai mult sau mai puțin complexă a evoluției Televiziunii Moldovenești în primul său deceniu de activitate. Prin materialele publicate se evidențiază etapele și personalitățile concrete ce s-au aflat la fondarea, formarea și evoluția artei televizate moldovenești. De asemenea, se abordează o serie de probleme mai importante de ordin artistic și tehnic cu care s-au confruntat prima generație de creatori ai emisiunilor TV.

Cuvinte cheie: televiziune, emisiuni televizate, Teatrul Dialog, spectacol televizat, film televizat, Teatrul televizat de păpuși Prichindel, Cultura Moldovei, Cultura.

Deși de la afirmarea televiziunii nu s-a scurs nici un secol, fenomenul și-a făcut loc printre muze, ocupându-și locul celei de-a unsprezecea. Cu trecerea anilor tot mai captivante ne par apariția și evoluția fenomenului TV. Căci pe cât de atractivă este televiziunea prin posibilitățile sale de a transmite instantaneu și concomitent imaginea în mișcare și sunetul, pe atât de adevărat este că TV este efemeră, programele sale evoluează în timp și dispar pentru totdeauna (asemenea timpului), cu excepția unor emisiuni care au fost impinate și păstrate în fonduri. Or, ziua televizată cap-coadă nu mai poate fi re-văzută precum revenim și răsfoim oricât de des dorim filele unui ziar sau ale unei reviste. Respectiv, odată cu trecerea timpului, interesul față de TV sporește tot mai mult, căci în secolul XXI televiziunea e total diferită de cea care fusese cu câteva decenii în

urmă, nemaivorbind de cea de la mijlocul secolului trecut.

Acest fapt ne-a provocat să urmărim prin prisma presei, un cronicar fidel al timpului, evoluția TVM în primul său deceniu de activitate. Amintim că atunci TV Moldovenească era dirijată din toate punctele de vedere de TV Centrală de la Moscova.

Televiziunea, un mijloc de comunicare în mase situat la confluența dintre tehnologie, sociologie și cultură, este un fenomen complex, polivalent deosebit de dificil de a fi cuprins într-o singură cercetare. Chiar apariția ei a fost posibilă grație unei serii întregi de descoperiri științifice, tehnologice și tehnice pe parcursul secolului al XIX-lea¹.

Evoluția televiziunii e plină de date, fapte, experimente, invenții, nume care constituie o primă dificultate pentru scoaterea în evidență a unui eveniment sau a unei singure persoane. De aceea azi nu avem o dată concretă sau un singur nume care ar simboliza această invenție.

Mai multe izvoare indică ziua de 26 ianuarie 1926, ca dată oficială de naștere a televiziunii engleze. Anume la această dată John Baird (1888-1946), inginer scoțian, a organizat o demonstrație publică a invenției sale în practică. Sistemul lui Baird, bazat de discul lui Nipkow, nu era perfect, imaginea având 30 de linii pe verticală și pe orizontală și 5 imagini pe secundă. Pentru a atrage atenția la acest sistem TV și la susținerea lui, inginerul scoțian inițiază în 1927 Societatea Regală sub egida căreia la 1 martie 1928 vede lumina tiparului prima revistă *Television*, dedicată integral televiziunii.

În Germania anului 1929, pentru coordonarea investigațiilor în domeniul televiziunii a fost fondată asociația *TV Ferze-Ferain*, care, începând din 1930, publică revista *Fernzeen* (Televiziunea), promo-

¹ Vezi: Ion Stavre. *Comunicarea audiovizuală*. București: Tritonic, 2011, pp. 96-98.

vând noul mijloc de informare și mai târziu de propagandă în mase a ideilor naziste.

În ex-URSS, din 1952, la Moscova apărea revista *В помощь местному радиовещанию*, care punea accentul pe probleme tehnice ale transmiției imaginii la distanță. În anii 1957-70 revista s-a transformat în una unională cu titlul *Советское радио и телевидение*, iar din 1970 pe primul loc vor fi problemele televiziunii, modificându-se respectiv și titlul în *Телевидение и радиовещание*.

Prioritatea TV între alte mijloace de informare în masă se explică, în primul rând, prin cele două componente determinative audio și video, pe care cu timpul le-a valorificat din plin, provocând o atenție sporită din partea publicului spectator. Modalitatea de organizare trezește unele nedumeriri, căci împrumutând limbajul artei cinematografice, ea utilizează structura și modalitatea de transmitere a radioului prin unde.

De la primii săi ani de existență Televiziunea a suscitat interesul cercetătorilor din cele mai diverse domenii: filosofi, psihologi, sociologi, specialiști în domeniul culturologiei și artelor, care s-au expus pe marginea fenomenului și a aspectelor sale teoretice. Din vizorul cercetărilor a lipsit momentul ce ținea de evoluția TV Moldovenești ca fenomen, ca mijloc de informare în mase, căci până în prezent nu există o istorie a televiziunii noastre, la fel cum nu există nici o istorie unică a radioului nostru.

În anii celui de al Doilea Război Mondial, când transmiterea emisiunilor TV s-a stopat, cercetările în domeniu atât ale experimentelor tehnice, cât și ale celor teoretice au continuat. Astfel, în acea perioadă este publicată prima carte despre televiziune: *40 ani ai televiziunii* (1942) de Richard Habel.

Printre primii cercetători ai fenomenului TV se înscrie filosoful și criticul ameri-

can Marshall McLuhan¹ (1911-1980), care intuiește modificările radicale produse de televiziune în societate și în psihologia umană, în special, în cea a tinerei generații. Teoriile sale despre „satul global”, „mediul este mesajul”, despre „mijloacele reci și cele calde” rămân și azi actuale.

În spațiul sovietic primul care se referă la estetica și particularitățile televiziunii este Vladimir Sappak. În lucrarea sa *Patru discuții despre televiziune*² analizează fenomenul televiziunii din mai multe aspecte: cel al prezenței, al simultaneității, al comunicării etc. Căci numai TV îi oferă telespectatorului senzația prezenței la eveniment, iar persoane de la micul ecran duc conversația doar pentru tine, adresându-se în mod familiar direct fiecărui spectator în parte.

Cele mai multe cercetări țin de aspectul sociologic, devenit pe parcursul anilor un barometru mai mult sau mai puțin exact al auditoriului televizat, al preferințelor și aspirațiilor telespectatorilor. Încețățenit în vocabularul specialiștilor prin noțiunea de *rating*, care azi este principalul indicator al produsului televizat, decide în mare măsură soarta lui: de a fi sau a nu fi la ecran. Semnificative sunt studiile care abordează problemele estetice ale TV, precum cele semnate de Vsevolod Vilcek³, care pune în discuție procesele ce au loc în cultură sub influența TV; ale cercetătoarei din Bielorusia Olga Neceai⁴, despre comunicația și estetica televizată, lucrarea Rozei Kopilova⁵, axată pe problemele limbajului

televizat în relație cu cel cinematografic. Să nu uităm, că apariția televiziunii a influențat radical soarta de mai departe a mijloacelor de informare în masă – ziarele, revistele, radioul. Dar cel mai mult a avut de suferit din urma acestei invenții industria filmului. TV a devenit un concurent de nebanuit al cinematografeilor. În SUA în anii '50 TV este numită cinematograful săracilor, care a pustiit sălile de cinema, astfel fiind și un imbold pentru cinești și tehnicieni de a căuta noi modalități de exprimare a mesajului.

Și în România, în primul sfert al secolului trecut, au fost întreprinse încercări și experimente de transmitere a imaginii la distanță. Se aștepta cu nerăbdare noua invenție în practică, despre care scriitorul Mihail Sadoveanu încă în anul 1926 scria: „În curând vom avea pe lângă aparatele de radio, un aparat capabil să arate imaginea în mișcare. Acest aparat s-a născut în laborator, dar îl vom avea în fața noastră în această încăpere. Iar imaginile, la fel ca sunetele, sunt nemuritoare în timp și spațiu”⁶. Primele încercări de transmitere a imaginii la distanță au fost făcute de George Cristescu, autorul primei lucrări despre televiziune, apărută în spațiul românesc: *Problema televiziunii* (București, 1928). Mai multe cărți și articole ce analizează diverse aspecte ale televiziunii moderne, vor fi publicate după anii '70-'80 (de ex., Ion Buchieru. *Fenomenul televiziunii*. București, 1997). Aspectul istoric este abordat în studiul monografic, dedicat televiziunii publice din România, semnat de Valentin Nicolau: *TVR Mărire și decădere. Televiziunea publică din România și modelele europene* (București: Nemira, 2009).

În Republica Moldova, care făcea parte din marele imperiu sovietic, respectiv

vedere. Moscova: Искусство, 1977.

⁶ Valentin Nicolau. *TVR – mărire și decădere. Televiziunea publică în România și modelele europene*. București: Nemira, 2009, p. 21.

¹ Lucrările lui McLuhan: *The Gutenberg Galaxy* (1962), *Understanding Media: The extension of Man* (1964), *The Medium is the Massage* (1967) etc.

² Владимир Саппак. *Телевидение и мы. Четыре беседы*. Москва: Искусство, 1988.

³ В. Вильчек. *Под знаком ТВ*. Москва: Искусство, 1977.

⁴ Ольга Нечай, *Ракурсы: О телевизионной коммуникации и эстетики*. Москва: Искусство, 1990.

⁵ Р. Корылова. *Кинематограф плюс теле-*

și televiziunea era coordonată din centru, cercetări ample în domeniul TV nu s-au întreprins, în afară de o serie de sondaje sociologice.

Cartea cu grandilocventa denumire *Зеркало больших свершений* (Chișinău, 1983)¹ semnată de cei care se aflau în fruntea Comitetului pentru televiziune și radiodifuziune, scotea în prim-plan activitatea Televiziunii Moldovenești prin prisma ideologiei timpului, din perspectiva hotărârilor și deciziilor partidului comunist. Concomitent cu mulțimea de emisiuni de propagandă și agitație, lecții de promovare a teoriilor marxist-leniniste etc. au fost nominalizate și unele programe literar-dramatice și muzicale, spectacole, filme, emisiuni pentru copii.

Abia după cucerirea independenței se inițiază cercetări în diverse domenii, inclusiv unele aspecte ale televiziunii, precum aspectele artistico-estetice ale emisiunilor pentru copii abordate în monografia *Copilul și arta TV*².

În 2003 apare cartea lui Avram Mardare *Lumina aștrilor cărunți*³, culegere de interviuri cu veteranii televiziunii despre activitatea lor pe tărâmul audiovizual, cu trimiteri directe la cicluri și emisiuni, situații de creație reușite și nereușite, mândrie pentru creațiile de succes, dar și regrete pentru cele rămase doar la nivel de proiecte. Autorul culegerii, Av. Mardare, lucrând mulți ani în calitate de redactor la televiziune, cunoștea procesul de activitate din interior și pe toți cei care au stat la bazele formării televiziunii moldovenești. Cu regret, interviurile au trecut în mod super-

ficial peste activitatea protagoniștilor, a emisiunilor, a problemelor timpului...

O încercare modestă de a contura niște aspecte ale activității Companiei Publice *Teleradio-Moldova* o face Eugenia Popa⁴, care, adunând diverse informații pentru realizarea tezei de master, își editează cercetările.

Studiul *Comunicarea audiovizuală: provocări și tendințe*⁵ (Chișinău, 2011) evidențiază orientările actuale ale televiziunii: de la politica de manipulare a individului în albia unor pseudovalori până la formarea noilor identități, bazate pe concepte și modele străine de viață, în vederea avertizării față de efectele nocive asupra universului și a stării psihice a tinerei generații.

Desigur, presa periodică republicană a publicat la timpul respectiv articole privind diverse aspecte ale TVM, precum și recenzii la emisiuni aparte. Presa republicană urmărea cu atenție evoluția TV, în mod special, săptămânalul *Cultura Moldovei* (anii 1958-1965), apoi *Cultura* (anii 1965-1977) publică atât programul emisiunilor televizate, cât și materiale sub genericul: *Micul ecran*. Studiind articolele publicate, putem să prefigurăm unele aspecte și tendințe ale emisiunilor televizate de la începuturile sale, ale primelor cicluri de emisiuni, așteptările telespectatorilor, precum și dificultățile tehnice și creatoare cu care se confruntau realizatorii lor.

De la primele sale apariții, televiziunea este concepută ca „un factor educativ nou”. Iată cum o apreciază primii telespectatori, dar și critici ai timpului: „Inaugurându-și emisiunile cu câte un film – două pe săptămână, studioul a trecut treptat la

¹ С.И. Лозан, И.В. Бусуйок, Т.А. Бербекару. *Зеркало больших свершений*. Chișinău: Cartea moldovenească, 1983.

² Violeta Tipa. *Copilul și Arta TV*. Chișinău. 2004.

³ Avram Mardare. *Lumina aștrilor cărunți*. Chișinău: S.n., 2003.

⁴ E. Popa. *Compania Publică Teleradio-Moldova*. Istorie și actualitate. Chișinău: Grafema Libris, 2004.

⁵ Violeta Tipa. *Cultura audiovizuală: provocări și tendințe* (studiu monografic, în l. română și rusă). Chișinău: „Elan Inc” SRL, 2011.

transmiteri literare, teatrale, sportive. Televiziunea devine un factor tot mai însemnat în culturalizarea și educarea estetică a oamenilor muncii. Printre emisiunile teatrale, alături de spectacolele transmise de pe scenele teatrelor, o atenție deosebită o merită cele transmise direct din studio. E vorba de formele dramatice mici scene-te, piese într-un act, realizate cu folosirea atributelor specifice televiziunii. Printre ultimele emisiuni teatrale pe care miile de spectatori au avut prilejul să le vizioneze pe ecranele televizoarelor, a fost drama într-un act *Făclii* de A. Polzdneakova, pusă în scenă de regizorul principal al studioului V. Panasian și interpretată de un grup de actori de la Teatrul moldovenesc „A. S. Pușkin”. Astfel se expune despre primele producții teatrale ale televiziunii Z. Dan¹, printre care și scenetele umoristice *S-a furat un paznic* și *Revizia lui Gheorghe Agheazmă*.

Mai târziu TV propune de acum înscenări de proporții, care tatonau posibilitățile limbajului televizat și pregăteau terenul pentru crearea teatrului televizat cu specificul său. Tot în paginile săptămânalului *Cultura Moldovei* depistăm informații și despre alte înscenări, precum *Dragostea Noncăi* după povestirea tânărului scriitor bulgar Ivailo Petrov, pusă pe post cu ocazia săptămânii culturii bulgare. „Regizorul Gheorghe Siminel a dat dovadă de ingeniozitate și fantezie la înscenarea acestei povestiri. Secvențele filmate, imprimările prealabile de muzică și jocul actorilor, montate cu pricepere și gust, ne fac să credem în veridicitatea momentelor trăite în cadrul restrâns al micului ecran”². În rolurile principale s-au produs Viorica Chircă și Arcadie Plațânda, actori ai Teatrului muzical-dramatic „A.S. Pușkin”.

Respectiv, chiar de la primele sale apariții, micul ecran își propune să promoveze valorile culturii naționale prin transmiterea de concerte, filme și spectacole ale teatrelor din Chișinău. Dezbaterele în jurul televiziunii ca o nouă artă audiovizuală, care la început se axase mai mult pe funcția de retransmițător al operelor de artă, devine subiectul articolului *Arta celor șapte arte*³, al scriitorului Vitalie Tulnic, care menționa: „Și cu toate că informațiile, pe care ni le oferă seara, sunt, de multe ori cele aflate din ziarele de dimineață, ele aduc în plus, imaginea evenimentului respectiv, pe metri de peliculă filmată și prelucrată la minut. [...] Redacția ultimelor știri se folosește de posibilitățile noi ale imprimărilor pe video-magnetofon. Cămăruța, în care sunt instalate cele două aparate, dovedește iarăși, că proiectul, acum învechit al studioului, nu prevăzuse perfecționarea atât de rapidă a mijloacelor tehnice. [...] O secție curând creată a telefilmului a primit deja, pentru prima dată ca lucrare, diplomă de gradul I, la un concurs interzonal, dar principalul – așteaptă pe autorii și actorii, cu care să lucreze mai departe. [...] Micul ecran a devenit cea mai populară artă, întrunind cele șapte arte clasice”⁴.

Anume pe retransmiterea artelor (film, teatru, muzică) s-a contat mult la începutul erei televizate, până s-au definitivat conceptele și formele de emisiuni televizate. Spre exemplu, televiziunea americană a început cu filmele vechi hollywoodiene până și-a creat formatul său de serial TV (telenovele, melodrame, trillere etc.), cu spectacole teatrale și muzicale. Cele mai accesibile modalități de prezentare din studioul televizat erau diverse scheciuri umoristice, numere muzicale, discuții.

¹ Z. Dan. Televiziunea și mica dramaturgie. În : *Cultura*, 13 decembrie 1959, p. 4.

² C. Lupu. La micul ecran. În : *Cultura Moldovei*, 8 septembrie 1963, p. 4.

³ Vitalie Tulnic. Arta celor șapte arte. În : *Cultura*, 7 mai 1966, p. 7.

⁴ Vitalie Tulnic. Arta celor șapte arte. În : *Cultura*, 7 mai 1966, p. 7.

Din *Notițele unui telespectator* aflăm că „în cele două ore și jumătate de emisiuni, pe care le pune zilnic la dispoziția telespectatorilor, întregind și lărgind astfel programul central, Televiziunea Moldovenească își îndeplinește în mare măsură misiunea ei de educare și culturalizare a maselor”[...] Momente de adevărată delectare ne produc întâlnirile cu colectivele artistice ale radio-televiziunii. Am în vedere, mai întâi de toate, formația de muzică populară „Folclor” (dirijor Dumitru Blajinu) și corul dirijat de T. Zgureanu.

Valorificând diverse genuri ale artei – folclor, muzică corală, lucrări instrumentale de cameră – formațiunile artistice ale radio-televiziunii oferă consumatorilor de artă bucăți muzicale destul de reușite. (...)”¹. Pentru a valorifica acest domeniu s-au înființat pe lângă Comitetul pentru Radiodifuziune și Televiziune (al Consiliului de Miniștri al RSSM) câteva colective artistice, care au contribuit la susținerea emisiunilor muzicale și nu numai. Așa, alături de Capela corală *Moldova*, formată încă la 1944 în cadrul Radioului, vor activa Orchestra simfonică și de estradă (1964), dirijată de Valentin Vilinciuc, Cvartetul radioteleviziunii (1966), Orchestra de muzică populară *Folclor* (1968), sub conducerea lui Dumitru Blajinu.

Dificilă apare sarcina de a crea noi opere într-un cadru limitat și dictat de particularitățile de limbaj. Din 1963, după ce se dă în exploatare linia de releu Kiev-Chișinău, începe să fie transmis postul Televiziunii centrale de la Moscova, care va influența și mai mult emisiunile Televiziunii Moldovenești. Multe din viitoarele cicluri vor fi o copie a celor ruse, cu unele excepții.

Astfel, în 1965 apare emisiunea *TVC – Tinerețe vis cutezător*, inspirată din concursul televizat de la TV Centrală KVN (apărut

pe ecran în 1961, ideea aparținând grupului Serghei Muratov, Albert Axelrod și Mihail Iakovlev, prezentatorul concursului mulți ani avea să fie Alexandr Masleakov). Varianta moldovenească a fost creată de autorul scenariului Anton Uncuță, regizorul Igor Levinschi, operatorii Gheorghe Zoti, Victor Demcenco și Vladimir Malai, care nu s-au temut de greutate și au avut încredere în tineretul nostru (Mitrofan Vătavu, redactor).

„De altfel, denumirea *TVC – tinerețe vis cutezător* nu presupune, credem, veselie și umor, dar ceva de natură înălțătoare, ceva de alt ordin. Când s-a propus la Moscova *Клуб веселых и находчивых* aceasta a fost concret, și, principalul, corespunzător conținutului. (De bună seamă, un club unde vine tineretul, își arată istețimea, originalitatea sănătoasă în toate, finețea, umorul, gusturile); – comenta noua emisiune jurnalistul Leonid Busuioc, care analiza fiecare ediție a emisiunii, referindu-se cu atenție la forma și mesajul emisiunii, la glumele echipelor, la etapele concursului etc.

„Dar *TVC – tinerețe vis cutezător* (de altfel, trebuie spus, că de fiecare dată se scrie pe ecran incorect, fără nici o virgulă, când e clar că *vis cutezător* e o apozitie pe lângă substantivul *tinerețe*) este o denumire vagă, abstractă, și, mai ales, nu corespunde conținutului, pe care vrea să i-l dea redacția emisiunilor pentru tineret – umor și ingeniozitate. [...] Emisiunile *TVC* sunt eveniment de cultură în viața fiecărei școli superioare în parte, în activitatea televiziunii noastre și n-ar fi greșit să spunem, chiar în fața republicii. A aproba tacit un nivel slab, care începe să cam persiste, ar însemna să facem rău”².

Emisiunea s-a bucurat de popularitate în rândul tineretului, dar n-a rămas nici în afara criticii, unii autori fiind deosebit de

¹ Ion Cavcas. În fața ecranului azurii (notițele unui telespectator). În : *Literatura și arta*, 16 mai 1978.

² Leonid Busuioc. *TVC -3*. În : *Cultura*, 8 ianuarie 1965, p. 10-11.

exigenți în aprecieri, dar și constructivi, având ca scop îmbunătățirea calității emisiunilor.

Pe parcurs echipele se pregătesc de concurs mai serios și la finală, despre care relatează M. Vătavu, bucură telespectatorii cu secvențe inspirate, mai ales că îi aduc în concurs pe Păcală, Chirița etc. „Desigur, că și ceea ce ni s-a prezentat a fost frumos. Am văzut o Chiriță. Fie că nu de la Iași. De la Chișinău, ori poate chiar din altă parte – de la Orhei, de undeva. Dar era o Chiriță, pe care de mult am vrea s-o vedem pe scena teatrelor noastre. Am văzut un Păcală. Poate nu atât de șugubăț, atât de șmecher. Dar avea ceva. Și acel ceva – printre muzicanții de pe vremuri... lângă Chirița și domnișoarele ei, care vorbesc franțuzește – ne-au făcut să zâmbim și să-i aplaudăm. [...] Deși nu toate emisiunile au fost la același nivel, de la prima competiție până la ultima s-a făcut totuși un pas mare. Au fost de ajuns câteva probe, ca să dispară aproape cu totul și gângăveala, și frica de cameră. Studenții apar pe scenă ca în auditoriu. E o școală și asta de a apărea în fața lumii. Și a-i spune ceva. Frumos, ingenios. De a nu te pierde. A ieși din orice situație. Și a fi vesel, isteț. [...]”

Apropo de televiziune. Emisiunile TVC au fost și pentru ea un mare examen. Astăzi putem spune, că el a fost susținut cu succes. Și acest succes se datorează, în primul rând, redacției pentru tineret în frunte cu Anton Uncuță și crainicilor Elena Strâmbeanu și Petru Eșanu...¹.

Din articolele publicate în perioada anilor 1960-1970 constatăm că una dintre cele mai populare emisiunii din primul deceniu de existență a TVM era concursul tinerilor veseli și curajoși – TVC, la care se

referă M. Vătavu², Leonid Busuioc³, Dumitru Matcovschi⁴, Constantin Andrei⁵ ș. a., care apreciază unele echipe, critică altele, etc. Scriitorul Dumitru Matcovschi, în articolul său menționează că: „celebrele emisiuni ale Televiziunii Moldovenești – triste comedii cu juriu și spectatori-suporteri – intenționează (ați observat?) să scoată în lume mult prea modesta noastră modestie provincială. Emisiunile TVC sunt niște imitații ale KVN-urilor unionale (...) imitațiile noastre sunt nereușite”⁶.

Un loc aparte în programul emisiunilor îl au numerele muzicale, concerte care prezintă cele mai diverse genuri ale muzicii. Despre emisiunile muzicale de la TVM au scris Alexandru Donos⁷, B. Berghier⁸, Anatol Ciocanu⁹ și alții, care pun accentul pe folclor și creația populară.

Printre primele programe televizate erau așa-numitele „emisiuni-concerte: *Prin muncă omul e slăvit, Când se lasă amurgul* precum și alte emisiuni pe parcursul cărora celor mai harnici dintre harnici li se consacra cântece, li se spun cuvinte de laudă și cinste”¹⁰. Astfel, Televiziunea devenea și o nouă formă de susținere și încurajare a elanului muncitoresc. Poate această apreciere în fața unei întregi republici, îi făcea pe oameni mai sensibili față de mesajul te-

² M. Vătavu. TVC. În : *Cultura*, 6 noiembrie 1965, p. 15; M. Vătavu. Finala TVC//*Cultura*, 21 mai 1966, p. 15.

³ L. Busuioc. TVC-3. În : *Cultura*, 1966; L. Busuioc. TVC// *Cultura*, 23 aprilie 1966, p. 15.

⁴ Dumitru Matcovschi. Monologuri în culori: TVC. În : *Cultura*, 11 ianuarie 1969.

⁵ Constantin Andrei. TVC =?. În : *Cultura*, 7 martie 1970.

⁶ Dumitru Matcovschi. Monologuri în culori: TVC. În : idem.

⁷ Alexandru Donos. Început lăudabil. În : *Cultura*, 20 ianuarie 1968, p. 7.

⁸ B. Berghier. Cântecul codrilor. În : Chișinău. *Gazetă de seară*, 2 februarie 1968, p. 3

⁹ Anatol Ciocanu. Folclor sau muzică populară. În : *Cultura*, 14 septembrie 1968, p. 7.

¹⁰ Ibidem.

¹ M. Vătavu. Finala TVC. În : *Cultura*, 21 mai 1966, p. 15.

levizat, facilitând procesul de ideologizare a poporului.

Din 1963 începe să se vorbească tot mai insistent despre aportul televiziunii la procesul de instruire și educare a copiilor. Pedagogii au observat interesul copiilor față de unele emisiuni televizate: „A fost frumoasă și emisiunea despre peripețiile Scufiței Roșii în pădurea alfabetului. Era un joc, de atâta a rămas în memoria copiilor. Sunt interesante și lecțiile de limbă engleză. Ce e drept ele nu sunt pentru elevi nemijlocit. Profesorii propun ca emisiunile instructive pentru elevi să fie în pas cu programele școlare. Convorbirile, lecțiile pe aceste teme (de educație estetică) ținute de oameni de artă pentru elevi, ba încă și ilustrate așa, cum o poate face numai televiziunea, le așteptăm ca pe niște zile mari în viața școlii”¹, susține B. Berezovschi, învățător la școala medie din Lazo. Astfel, venind în întâmpinarea învățătorilor, care vedeau în televiziune o catedră pentru a transmite cunoștințe, completând programul școlar, Televiziunea Moldovenească începe de la 1 martie 1965 să transmită sistematic emisiuni pentru școală. „Telecamerele instalate în laboratoarele savanților, pe șantierele de construcție, în secțiile uzinelor, în muzeele și teatrele Chișinăului vor comunica elevilor cunoștințe, care nu pot fi expuse prin folosirea altor mijloace. Emisiunile sunt destinate, în special, pentru școlile moldovenești și se coordonează cu termenul calendaristic de studiere a materialului respectiv. Ele vor consta din: a) demonstrarea filmelor instructive, în limba moldovenească, cu mici comentarii introductive; b) lecții-convorbiri de generalizare, demonstrări și experiențe pe teme recent învățate; c) excursii la întreprinderi și șantiere de construcții; d) declamații și înscenări după operele scriitorilor moldoveni; e) emisiuni speciale din labo-

ratoarele Academiei de Științe; f) emisiuni din muzee, expoziții etc.”². Aceste emisiuni didactice erau pregătite de redacția emisiunilor pentru copii.

Anume aceste emisiuni didactice l-au condus pe Vladimir Cobzaru, redactor-șef la TVM, spre ideea de a înființa *Redacția emisiunilor didactice*, care mulți ani și-a axat activitatea anume pe pregătirea programelor instructive difuzate sub genericul *În ajutor școlii*. Acestor emisiuni li se acorda deosebită atenție din partea învățătorilor, care luau atitudine față de ele, își exprimau opiniile, sugestiile, veneau cu propuneri pentru îmbunătățirea calității lor. Cele mai diverse opinii le-au expus în articolele sale: Andrei Grumeza (*Televiziunea și școala*, 1966; *Televiziunea didactică în noul an de învățământ*, 1971), Olga Popa (*Emisiunile didactice televizate: intenție și realizare*, 1968), Virgil Mândăcanu (*Învățământul și Televiziunea*, 1970; *Filme didactice la televizor*, 1971), redactorul emisiunilor didactice Zinaida Prodan (*Avantajele emisiunilor instructive televizate*, 1971) etc. Articolele aveau un caracter analitic, autorii, în marea lor majoritate, cadre didactice, analizau emisiunile din diverse puncte de vedere: procentul de informație nouă, utilizarea posibilităților televiziunii la expunerea materialului, precum și efectul total al acestor lecții televizate. Cadrele didactice din republică, conștientizau televiziunea ca pe un factor cu „largă rezonanță în procesul instructiv-didactic”, având în acea perioadă mari așteptări de la ea.

În 1967 vor fi inaugurate două rubrici, *Teatrul Televizat* și *Unda tineretului*. De la primele ediții ale emisiunii *Unda tineretului* era apreciată ca: „O idee ingenioasă. O așteptăm desăvârșită în emisiunile viitoare. Uncuță este un redactor bun. ... A fost bun reportajul despre Ziua poeziei. Bine filmat și ingenios comentat, tocmai prin

¹ B. Berezovschi. Catedra televizată. În : Cultura Moldovei, 10 februarie, 1963.

² A. Harcenco. Ecranul televizorului. În : Cultura Moldovei, 11 martie 1965, p. 4.

lipsa comentariului... Poeții au citit versuri, și a fost de ajuns. Orice alte cuvinte ar fi fost de prisos”¹.

Emisiunea pentru tineret *Unda tinerețului* a avut o viață destul de lungă. Lansată în formă de jurnal televizat pentru a aborda diverse aspecte din viața tineretului, devine obiectul unor articole semnate de Alexandru Donos², Leonid Busuioc³, Vitalie Tulnic⁴ și alții.

Vitalie Tulnic analizează emisiunea *Unda tinerețului* de la care se aștepta „curсивitatea și ingeniozitatea publicistică, foarte necesare unor emisiuni destinate tineretului, singurele calități capabile să câștige adeziunea totală a spectatorilor”. Debutul ciclului (cu toate slăbiciunile lui sesizate de scriitor), se consideră mai bun, cu varietate tematică și expresivitate artistică. „Caligrafia camerelor era mai citeață, fără inadvertențe atât de șocante...” Calificat ca un almanah cu mai multe pagini, Vitalie Tulnic se expune direct și drastic asupra fiecărei din ele, începând cu prima pagină a almanahului *Nimic nu se uită...*, care pune în discuție „tema gravă a războiului”, la care „invitații au fost lăsați singuri, în voia lor și ei n-au știut să insiste, să valorifice momentele de mare putere emoțională, fiindcă n-au avut sprijinul unui ziarist încercat...”, moment ce nu o dată este indicat în recenziile diverselor emisiuni televizate. Amintim, că de la începutul activității TV până la mijlocul anilor '80, s-a menținut tradiția de prezentare a emisiunilor de către crainici, aleși prin concurs (după dicție corectă și voce plăcută, dar și o înfățișare fotogenică), care, de cele mai dese ori, erau departe de tematica emisi-

unii și problematica discuțiilor, pregătite de către jurnaliști, redactori. Crainicilor le revenea misiunea de reporter, de comentator etc. Dificultăți apăreau și în procesul de realizare a emisiunilor, când ceva ieșea de sub control și întreaga echipă trăia momente de stres. O astfel de situație a reprodus-o în recenzia sa V. Tulnic, referindu-se la emisiunea din 9 februarie 1968: „În studio domnește o atmosferă de panică, era în panică operatorul, neștiind bine ce urmează, erau în panică poeții, așteptând timizi să li se dea cuvântul, eram în panică noi, telespectatorii care interceptam zgomotele și „foiala” din „culise”...”⁵. Cu timpul operatorii, regizorii vor obține experiența necesară pentru a depăși situațiile limite.

TVM își organizează emisiunile în așa fel ca să cuprindă toate categoriile de vârstă. În 1967 este inițiată emisiunea *Noapte bună, copii*, care propune o variantă autohtonă a emisiunii televiziunii centrale *Спокойной ночи, малыши*. Iată cum o comentează Alexandru Donos: „Pe ecran apare un cadran de ceasornic mare, ce seamănă cu fața unei păpuși, ai cărei ochi se închid și se deschid sub tactul cântecului ce răsună:

Scade larma de pe drum,

Ora nouă este acum, tic-tac, tic-tac...

Și nu înțelegi ce este aici mai fermecător pentru copii: ritmica clipire din gene a păpușii de pe ecran sau vocea Ludmillei Mișova, frumoasa muzică a compozitorului Zlata Tcaci sau versurile poetului Grigore Vieru. Totul e minunat.

Dar cel mai interesant pentru copii e momentul, când pe ecran apare bunelul sau bunicuța cu poveștile. Iar când aceste bucăți sunt însoțite de tablouri sau desene respective, micuții privesc emisiunea cu cea mai mare plăcere. În rolul bunicilor și a bunicuțelor se prezintă destul de bine artiștii Zinovie Bârsan, Iulia Cibotaru, Alexan-

¹ Vitalie Tulnic. Însemnări despre Televiziune. În : Cultura Moldovei, 28 octombrie 1967, p. 10.

² Alexandru Donos. Surprize. În : Cultura, 3 februarie 1968, p. 14.

³ Leonid Busuioc. A comunica. În : Cultura, 10 februarie 1968, p. 14-15.

⁴ Vitalie Tulnic. Marele anonim. În : Cultura, 17.02.1968, p. 14-15.

⁵ Vitalie Tulnic. Marele anonim. Op. cit.

drina Cocea, Vera Grigoriu, Petru Panico-
vschi”¹. E semnificativ faptul că povestea
la Televiziunea Moldovenească este citită/
povestită de un bunel sau o bunică, care
întruchipează înțelepciunea populară.

În scurt timp TVM, fiind impusă de
necesitatea tot mai mare a unui produs
televizată, se va axa pe crearea unor ope-
re originale, încadrate în specificul noului
mediu. Astfel, vor apărea noi formule de
prezentare a spectacolelor cu o nouă es-
tetică, reieșind din limbajul audiovizual și
din natura televiziunii.

În 1967, în cadrul TVM se înființează
teatrul televizat *Dialog*, unde începe să se
monteze o serie de spectacole televizate,
formându-se un nou gen de produs audio-
vizual – teatrul televizat. Despre producția
acestui teatru s-au expus pe parcurs mai
mulți scriitori, critici de teatru, începând
cu Andrei Strâmbeanu, Olga Bejenaru,
Leonid Cemortan² în paginile săptămâna-
lului *Cultura* la rubrica *Teatrul televizat*.

Scriitorul Andrei Strâmbeanu se gră-
bește să anticipeze evenimentul, comen-
tând intențiile televiziunii: „Prilej de mare
bucurie pentru telespectatorii noștri: de
curând a luat ființă teatrul Televiziunii Mol-
dovenești. Astfel numărul colectivelor dra-
matiche din Chișinău se ridică la patru. Fapt
care trebuie să-i bucurie și pe scriitori, căci
li se oferă încă o posibilitate de a-și mani-
festa din plin talentul. La acest teatru va fi
înscenată nu numai dramaturgie, ci și pro-
ză și chiar poezie. Într-un cuvânt, avem de
a face cu un teatru nou. [...] A luat ființă un
teatru care nu va duce lipsă de spectatori.
Un teatru intim, care-ți vine acasă, numai

pentru tine. Un teatru care refuză gestul
teatral și strigătul actorului”³.

De menționat că Teatrul televizat *Dia-
log* era al doilea de felul acesta în Uniunea
Sovietică, primul fiind teatrul televiziunii
din Vilnius, Lituania. Apariția teatrului *Dia-
log* era susținută și de Ion Podoleanu, pre-
ședintele adjunct al Comitetului de Stat al
Consiliului de Miniștri al RSS Moldovenești
pentru radiodifuziune și televiziune, care
menționa: „E de la sine înțeles, că dispu-
nem de puțină experiență. În unele țări
socialiste există asemenea teatre și ele se
bucură de mare succes. Ne vom strădui și
noi să cucerim dragostea telespectatori-
lor moldoveni. Totul depinde de calitatea
spectacolelor. La ora actuală literatura
moldovenească ne pune la dispoziție su-
ficiente lucrări de calitate (am în vedere
și o literatură clasică) pentru a alcătui un
repertoriu care ar corespunde cerințelor
zilei. Ne gândim să inaugurăm teatrul nos-
tru cu *Drumul diamantelor* de Alexandru
Cosmescu. Regizorul teatrului Gheorghe
Siminel a și început lucrul asupra acestei
piese. [...] Teatrul nostru are ca scop între-
ținerea unui dialog sincer cu telespectato-
rii, privind cele mai variate laturi ale vieții
contemporane”⁴.

Spre regretul nostru, activitatea aces-
tui teatru televizată, unic de felul său, n-a
avut o viață lungă, dar lucrările create în
cadrul lui și-au lăsat amprente vădite în is-
toria teatrului autohton, precum au rămas
pentru decenii în memoria telespectatori-
lor. Or, critica încă mult timp va reveni la
acele creații televizate, ce au deschis dru-
mul unui format inedit de spectacol, spec-
tacolul de televiziune, creat cu mijloacele
artistice ale TV.

Analiza spectacolului televizat din
perspectiva posibilităților TV o face Lucia

¹ Alexandru Donos. Noapte bună, copii. În :
Cultura Moldovei, 18 februarie 1967, p. 15.

² Leonid Cemortan. Piesă și spectacol [despre
montarea spectacolului *Îmi caut asasinul*, regia
Gh. Siminel]. În : *Cultura*, 19 septembrie 1970,
p. 10.

³ Andrei Strâmbeanu. Teatru nou: *Dialog*. În :
Cultura, 29 octombrie 1966, p. 10.

⁴ Andrei Strâmbeanu. *Ibidem*.

Purice¹, referindu-se la problemele spectacolului televizat ce cuprinde în sine două aspecte de egală importanță: cel organizatoric și cel de creație: „Televiziunea ar trebui să manifeste în fiecare caz aparte exigențe sporite față de teatrul, care propune un spectacol. Televiziunea nu numai că are un asemenea drept, ci este datoare să și-l asume în favoarea unor înalte criticii artistice. Cum se prezintă situația în realitate? [...] O piesă prezentată în variantă televizată solicită noi aptitudini și din partea regizorului, și a actorilor, care trebuie să deprindă maniere de interpretare diferite de cele cultivate pe scenă. Munca actorului la televiziune implică măiestrie, transfigurare la moment, folosire cu multă chibzuință a gestului ș. a. m. d.”².

Mai puțin a fost reflectată în presă activitatea Teatrului televizat de păpuși *Prichindel*, primul și unicul teatru televizat de păpuși în întreg spațiul sovietic, deși acesta a fost o creație cu adevărat autohtonă, care era o continuitate a teatrului de păpuși *Licurici*. Regizori, actori de aici au pus bazele noului colectiv teatral. Deschis la 7 ianuarie 1968 din inițiativa regizorului Ruvin Levin și coordonat de Igor Levinschi, teatrul *Prichindel* își propunea să monteze spectacole cu păpuși pentru copii și adolescenți, să participe cu înscenări la emisiunile televizate pentru copii, în mod special pentru ciclul *Noapte bună, copii*. Deși era o noutate în acea perioadă, creațiile lui erau trecute cu vederea de critică, care nu prea acorda atenție producției pentru copii, fiind considerată o artă minoră sau poate din simplul motiv că nu dispuneau la acea oră de un instrumentar necesar pentru analiza noilor formule teatrale. Publicații apăreau cu ocazia datelor de 10, 15, 20, 30 de ani de activitate a *Prichindelului*, în care de obicei se enu-

merau câteva din cele mai semnificative spectacole și numele actorilor care mânuiau păpușile.

TV este o artă sintetică care depinde de mai multe servicii tehnice, precum și de creație. În articolul *Afirmare* se vorbește despre munca specifică în TV a pictorilor, care presupune un conglomerat de elemente din toate genurile artelor vizuale: pictură, grafică, scenografie, arhitectură etc. „În munca atât de complexă a studioului de televiziune, un rol important le revine pictorilor. De ei depinde uneori în mare măsură reușita emisiunilor, fapt pe care spectatorul poate nici să nu-l observe, primindu-le toate, ca pe un ceva de la sine înțeles. Dar e de ajuns ca pictorul să nu fie exigent doar o clipă și imediat începem să ne enervăm.

Pictor de televiziune e o noțiune nouă în arta plastică, cu toate acestea el se afirmă zi de zi, cucerindu-și loc sub soare. [...] Cei șapte pictori de la Televiziunea Moldovenească (V. Cubani, F. Lupașcu, P. Gromov, V. Zelinschi, Iu. Baranciuc, V. Zveaghințev, E. Mojaicenco – toți absolvenți ai Școlii de arte plastice din Chișinău, sunt în drept să se considere norocoși”. Sutele de viniete i-au atras atenția autorului prin „laconism, virtuozitate interpretativă, iată ce sunt aceste mici momente, destinate să trezească la spectator o anumită dispoziție sufletească doar câteva clipe înaintea emisiunii. Câtă pasiune, câtă fantezie... și totul la moment, instantaneu. Schițele scenografice pentru emisiunea *Luminița* reprezintă modele de interior modern pentru orice instituție publică. Unele concurează cu scenografia de teatru, altele sunt rezolvări inedite de ordin cinematografic. [...] După câte știm, televiziunea noastră curând va trece la emisiuni color. Perspectiva e adevărată, mai ales pentru pictori”³.

¹ Lucia Purice. Despre spectacolul televizat. În : Cultura, 5 februarie 1972, p.10.

² Ibidem.

³ Dumitru Ciobanu. *Afirmare*. În : Cultura Moldovei, 10 iulie 1965, p. 15.

Fiind o artă nouă, cu noi posibilități de experimentare, ademenește cadre tinere drept de pe băncile universităților, care și-au început activitatea la TV. Unii au rămas aici pentru toată viața să creeze zi de zi producții televizate. Pentru alții TV a devenit o pistă de lansare în universul artistic, precum a unor scriitori (Nicolae Dabija, Titus Știrbu, Lidia Hlib, Ștefan Melnic etc.) și regizori (Emil Loteanu, Vlad Ioviță, Gheorghie Vodă ș.a.).

La televiziune și-a început activitatea sa de regizor și Iacob Burghiu, care, încă fiind student la VGK, a realizat nuvela *O singură zi* (1965) în calitate de scenarist și regizor, iar lucrarea sa de licență a fost filmul *Colinda* (1968). „Fără îndoială, acesta este un film moldovenesc, care și-a însușit cele mai frumoase tradiții ale cinematografilei noastre (azi putem vorbi de niște tradiții), este un film, care te face să fii mai bun în viață. Iacob Burghiu și Valentin Popov sunt încă studenți la Institutul de cinematografie din Moscova”. Filmul este lucrarea lor de an, la care în primul rând și-au expus opiniile: „Consiliul artistic al Televiziunii din Moldova, luând recent cunoștință de această lucrare, după multe discuții în contradictoriu, a apreciat munca celor doi regizori cu cea mai mare notă. Filmul este cu totul deosebit de ceea ce ne-am deprins să înțelegem prin cuvintele *film artistic*. Și nu pentru că este *televizat* (e prima lucrare de acest gen, turnată la studioul nostru), ci fiindcă autorii s-au folosit de cele mai moderne procedee cinematografice. Este un film foarte inteligent prin felul de a gândi și foarte neartistic în sensul de joc actoricesc. El este documentar de la început până la sfârșit, este viața noastră cea de toate zilele și această născocire izbește, înduioșează, cheamă... Filmul te pune pe gânduri, și credem, că nici spectatorii nu vor rămâne indiferenți la ceea ce au a vedea”¹.

¹ Dumitru Ciobanu. Bucuria vieții. În : *Cultura*, 4 decembrie 1965, p. 9.

Remarcăm că de o atenție sporită din partea criticii de specialitate s-a bucurat studioul televizat *Telefilm-Chișinău*², care și-a desfășurat activitatea prodigioasă pe parcursul anilor. Activitatea studioului se concentra pe producerea, mai întâi de toate, a filmelor documentare, filme concert, filme-portret, filme-spectacole.

Filmele realizate la studioul televiziunii puneau în valoare, în primul rând, cultura și arta națională. Fapt demonstrat de recenziile din *Cultura*, precum articolul *Film despre instrumente populare*, autor Nicolae Sebov (lector la Institutul de Arte, „G. Musicescu”) despre filmul *Cântă, lăutare* (regia C. Croitoru, operator de imagine N. Degteari, pictor E. Mojaicenco), menționând că: „Filmul *Cântă, lăutare* se vizionează cu plăcere. Prin această peliculă muzicală, poetică, luminoasă, turnată cu dragoste, televiziunea noastră a dăruit telespectatorilor clipe de adevărate trăiri estetice. Filmul are și o valoare muzicală cognitivă. [...] Autorii peliculei au meritul de a fi fixat în imagini marea comoară spirituală a poporului, pe care timpul poate s-o acopere cu vălul uitării”³.

Fiecare film nou realizat la studioul *Telefilm-Chișinău* era vizionat și discutat la Uniunea cineaștilor, frecvent comentat de presa timpului. Așa au fost puse în discuție peliculele *Ion Secrieru* (regie V. Diomin) și *Piept la piept* (regie Ion Mija), ultima turnată după o nuvelă de Ion Druță⁴ ș. a.

Primul care și-a îndreptat cercetările asupra creației acestui studio și a supus-o unor analize mai detaliate a fost filmologul Victor Andon în *Filmul televizat moldovenesc. Studiu istoric* (1960-1990)⁵. O cer-

² Vezi: Victor Andon. Filme televizate. În : *Cultura*, 20 iunie 1970, p. 13.

³ Nicolae Sebov. Film despre instrumente populare. În : *Cultura*, 1 mai 1969, nr-18, p.7.

⁴ Victor Andon. Filme televizate. În : *Cultura*, nr 25, 20 iunie 1970, p. 13.

⁵ Victor Andon. *Filmul televizat moldovenesc. Studiu istoric* (1960-1990). Chișinău, 2007.

cetare mai amplă a acestui fenomen o va face mai târziu doctorul în studiul artelor Alexandru Bohațov în seria de studii publicate în revista *Arta*, cât și în capitolul *O scurtă incursiune în istoria filmului de televiziune din Republica Moldova* din ciclul de prelegeri *Genuri și formate de televiziune* (Chișinău: ULIM, 2013)¹.

Astfel, am încercat să evidențiem unele poziții și aprecieri mai importante asu-

pra activității Televiziunii Moldovenești la începuturile sale prin ochiul primilor săi critici, precum și al publicului spectator, mereu în așteptare de noi emisiuni. Deoarece produsul televizat nu se păstrează, toate aceste articole, analize, recenzii și opinii asupra primelor producții ale TVM au o importanță majoră pentru restabilirea fenomenului, dar și pentru cercetarea procesului în cauză.

¹ Alexandru Bohațov. *Genuri și formate de televiziune*. Chișinău: ULIM, 2013, pp. 125-154.